

Vėjo malūnai

Iki XX amžiaus vidurio Lietuvos kraštovaizdį daugely vietovių gražiai puošė senieji vėjo malūnai. Mojuodami savo plačiais sparnais, jie pagyvindavo monotoniškas lygumas. Jų azūriniai sparnai, apeigos tilteliai darydavo romantiškus išpūdį. Vėjo malūnai nesislėpdavo kaip vandens malūnai jaukiuose slėniuose, pašlaitėse. Jie užvaldydavo erdvę. Stovėdami atokiai nuo gyvenviečių, atrodydavo vieniši, bet galingi, visa jėga pasitinkantys šiaurį vėją. Miesteliuose, tarsi jausdami savo vertę, vėjo malūnai aukščiau dažnai drįsdavo rungtis net su bažnyčiomis.

Malūnai yra ne tik architektūros, bet ir technikos paminklai. Didžiausia vėjo malūnų sankaupa Lietuvoje, Žemaitijoje. Juo toliau į rytus, juo vėjo malūnų mažiau. Vieta malūnams statyti buvo parenkama labai apdairiai. Pirmiausia jie plito prie didelių upių, tai yra pagal senuosius tradicinius kelius (prie prekių gabenimui tinkamų upių buvo draudžiama statyti užtvankas vandens malūnams). Buvo žiūrima, kad malūno neužstotų aukšti pavieniai medžiai, miškas ar trobesiai. Jei sunku būdavo išvengti užuovėjos, malūną iškeldavo ant aukšto, 3 metrų pamato. Miesteliuose ir miestuose malūnai taip pat statomi ant aukšto pamato. Lietuvoje vyrauja vakarų vėjai, o tinkamiausias malti, sunkus yra šiaurės vėjas, todėl malūnai dažniausiai būdavo statomi gyvenviečių ar trobesių vakariniame arba šiauriniame pakraštyje. XX a. pradžioje jų sparčiai daugėja, lygiagrečiai daugėja malūnų ir su šiluminiais varikliais. Plinta vėjo malūnai su papildomais atsarginiais šiluminiais varikliais. 1914–1921 metų kartografinės medžiagos duomenimis, Lietuvoje buvo apie 1000 vėjo malūnų. Labai dažnai gyvenvietėse buvo po kelis malūnus.

Neliko meistrų, kurie galėtų prisiminti malūnų statybą nuo pat pradžios. Daugiau užfiksuota duomenų tik apie perstatymą. Nuo Pirmojo pasaulinio karo nauji malūnai mažai kur buvo statomi. Jie dažniausiai perkeliama, kai kurie, pavyzdžiui, net į trečią ar ketvirtą vietą. Naują malūną pradėdavo statyti 3–4 žmonės ir per vasarą pastatydavo. Lietuvoje buvo du didesni malūnų statybos centrai – vienas prie Griškabūdžio, kitas – Karčemų kaime. Čia malūnus kaimo meistrai statydavo pardavimui: pastatydavo malūną, pradėdavo malti, o paskui parduodavo ir perkeldavo į naują vietą. Bet dažniausiai malūnus statydavo keliaujantys meistrai. Mažuosius malūnėlius – vėjagirnes valstiečiai statydavosi patys. Malūnų konstrukcijos, mediniai įrenginiai rodo meistrų nagingumą, gebėjimą apgalvotai derinti funkcinę paskirtį su praktiškumu bei ekonomiškumu.

Netekę ūkinės-ekonominės reikšmės, malūnai ėmė labai sparčiai nykti. Patikimiausiai malūnai saugomi muziejuose. Pirmasis eksponatas Liaudies buities muziejuje buvo malūnas, atgabentas iš Akmenos kaimo 1969 m. Vėliau buvo perkelti dar 5 malūnai. Trijuose iš jų įrengtos interjero ir trijuose – eksterjero ekspozicijos. Sovietinėje Lietuvoje tai buvo vieninteliai malūnai, kurie eksponuojami kaip liaudies technikos ir architektūros paminklai. Jų patalpose ir dabar demonstruojama malimo technologija.

Dabartinės technologijos leidžia fotografuoti iš aukščiau. Malūnų nuotraukos darytos iš 30 – 40 metrų aukščio stengiantis įamžinti net tik patį malūną, bet ir jį supančią aplinką, malūnininko sodybą, trobesius.

Nuotraukų autorius Saulius Kvietka fotografas-mėgėjas.